

UDC 355.021.2

DOI: 10.61727/ssspj/2.2023.57

Вплив спільнотної ідентифікації на проєкологічну поведінку українців в умовах війни

Оксана Володимирівна Стрільчук*

Кандидат психологічних наук, науковий співробітник

Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України

04070, вул. Андріївська, 15, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-8854-2597>

Анотація. В статті розглядається зміни екологічної поведінки українців під впливом воєнних дій. Одним з ключових предикторів таких змін виступають особливості спільнотної ідентифікації українців в умовах загрози. Ключовим критерієм проєкологічної поведінки розглядалася екологічна відповідальність українців. Дослідження передбачало кілька етапів якісного та кількісного збору даних. В процесі аналізу даних було застосовано та якісні методи як контент та тематичний аналіз нарративів. Кількісний аналіз даних здійснювався із використанням регресійного аналізу, багатфакторного дисперсійного аналізу, кореляційного аналізу. Було виділено такі компоненти екологічної відповідальності як діяльнісний, емоційний та ціннісний. На етапі кількісного збору даних було зафіксовано роль громадянської, територіальної та професійної ідентичності як предикторів до зростання екологічної відповідальності українців. Загалом було інтерпретовано зростання ролі громадянської ідентичності як консолідуючого чинника для становлення інтегрованої ідентичності, що здатна протистояти загрозам в тому числі екологічним. Посилення емоційного компонента впливає на відчуття екологічної загрози на суб'єктному рівні та сприяє усвідомленню необхідності збереження екологічного добробуту держави. Посилення прояву європейської ідентичності позитивно впливає на інтеграцію проєкологічних європейських цінностей. Виявлення взаємодії професійної та громадянської ідентичностей може виступати індикатором стратегічної значимості України як середовища для роботи та особистої реалізації

Ключові слова: воєнні дії; спільнотна ідентифікація; екологічна відповідальність; екологічна поведінка; громадянська ідентичність

ВСТУП

Україна – країна, яка володіє значним біорізноманіттям природних ресурсів і це різноманіття в свою чергу визначало економічний вектор розвитку та соціальний уклад українців. Ідентифікація з землею та природою була ключовою для українців і виступала як чинник збереження української ідентичності (Землюк, 2007; Кульчицький, 1949). Проте з набуттям незалежності в екологічній галузі відбулися зворотні процеси, що характеризуються надмірною

експлуатацію ресурсів, їх забрудненням та комерціалізацією. Відповідно екологічна ситуація в Україні ще до повномасштабного вторгнення потребувала нагальних дій для її покращення, але військова агресія завдала непоправних збитків. Важливо зазначити, що особливістю управління природними ресурсами (до прикладу, лісовими) в Україні є те, що управлінські рішення приймаються не для попередження загроз і ризикованих ситуацій, а після того як вони вже

Article's History: Received: 30.08.2023 Revised: 10.11.2023 Accepted: 26.12.2023

Suggested Citation:

Strilchuk, O. (2023). The impact of community identification on the pro-environmental behavior of Ukrainians in the conditions of war. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 52(55), 57-64. doi: 10.61727/ssspj/2.2023.57.

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

*Corresponding author

відбулися, що призводить до задіяння надмірного потенціалу вирішення проблеми та порушення принципів сталого розвитку (Ковальчук, 2023).

Проте окреслюючи вказану проблему важливо зазначити не лише результати наукових досліджень ураження українських ресурсів, але звернутися до задокументованих та широко представлених фактів нанесеної російською федерацією шкоди як безпрецедентної в сучасній європейській історії. Насьогодні бойові дії ведуться на території більш як дев'ятого об'єктів природно заповідного фонду площею більше 12406 кв. км., що становить десь третину природно-заповідного фонду України. Під загрозою знищення перебувають близько 200 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн га. В лісах на півночі та сході України фіксуються постійні пожежі. Втрачається екологічне біорізноманіття на Сході, Півночі та Півдні України – уражень зазнають заповідні зони Кінгбурської коси та острова Джерилгач. Відбувається забруднення ґрунтів та моря нафтопродуктами. На промислових об'єктах через військові дії часто трапляються пожежі (Балега та Доктор, 2023). В наслідок постійних ракетних обстрілів навколишнє середовище та водойми забруднюються хімічними речовинами – під час детонування ракет та артилерійських снарядів утворюється низка небезпечних хімічних сполук: чадний газ (CO), вуглекислий газ (CO₂), водяна пара (H₂O), бурий газ (NO), закис азоту (N₂O), діоксид азоту (NO₂), формальдегід (CH₂O), пари ціанистої кислоти (HCN), азот (N₂), а також велика кількість токсичної органіки, окислюються навколишні ґрунти, деревина, дернина (Перга, н.д.).

Подальше погіршення екологічної ситуації несе додаткову загрозу вже порушеній воєнними діями національній безпеці країни та подальшому руйнуванню її політичного, соціального та економічного устрою. Згідно прогнозів уряду, війна, міграція та наслідки пандемії негативно впливатимуть на адаптацію України до змін клімату, а масова релокація населення збільшує навантаження на природні об'єкти навколишнього середовища (Попик, 2022). Погіршення умов навколишнього середовища може впливати не лише на економічний розвиток держави, але й фізичне та психічне здоров'я нації.

Українці зіштовхнулися з нинішніми важкими екологічними наслідками ускладненими попередньою екологічною недбалістю, що була спричинена низьким рівнем екологічної відповідальності українців в основі якої лежить кілька причин. Українська дослідниця О. Рудоміно-Дусятська (2009) зафіксувала суперечність декларування екоцентричного прояву екологічної свідомості і власне екологічної активності серед молоді. Високі показники екологічної відповідальності не проявлялися в конкретних діях. Така поведінка пов'язувалася з низьким рівнем розвитку вольових якостей молоді. Можна припустити, що вказані тенденції були також пов'язані з низьким рівнем

мотивації українців зберігати власні ресурси через недостатню актуалізованість громадянської ідентичності. Постійне відчуження українських територій перешкоджало формуванню остаточної прив'язаності та відповідальності за них (Стрільчук, 2022). повномасштабне вторгнення з боку російської федерації свідчить, що попри встановлення суверенних кордонів це відчуження продовжується, вкотре змушуючи українців переривати зв'язки з територіальними спільнотами. Іншою причиною є економічна бідність, що зумовлює або надмірну експлуатацію ресурсів або міграцію – як трудову так і загальну. Якщо слідувати теорії соціального порівняння члени групи психологічно мотивовані бачити свої групи більш позитивними у порівнянні з іншими групами (Сулс та Уїлс, 1991). Проте на 2018 рік за даними соціологічного опитування третина українців через економічні, соціальні, політичні причини бажали полишити державу і переїхати в держави з кращим, на їх думку, не лише економічним, але й соціальним укладом.

Екологічно відповідальна поведінка має практичні форми вираження – сортування, збереження (природних ресурсів), утилізації. Проте вона базується на соціально-психологічному підґрунті в основі якого лежать персональні та соціальні цінності, особисті якості, особливості ідентичності. Погіршення стану оточуючого середовища є предметом вивчення природничих наук, але його причини лежать у сфері гуманітарних та соціальних наук (Андерсон, 1992).

Науковці вказують на п'ять аспектів оцінки екологічно-відповідальної поведінки: управління оточуючим середовищем, чи фізичними діями, споживацькі, чи економічні дії, переконання, політичні дії і юридичні дії (Хсу та Рот, 1998). Люди з більшою ймовірністю будуть проявляти проекологічну поведінку, якщо відчуватимуть гармонію з природою або розумітимуть практичну вигоду від такої поведінки (Пасван та ін., 2017).

Вивчення екологічно відповідальної поведінки окреслює велике поле дослідження в основі якого може лежати велика кількість предикторів індивідуального та соціального порядку. Зокрема цінності, установки, соціально-демографічні фактори та вплив міжособистісних взаємозв'язків на формування екологічно орієнтованої «зеленої ідентичності». Основним заданням даного дослідження є оцінити роль спільнотної ідентифікації українців різних рівнів прояву як можливої передумови зміни екологічної відповідальності. Спільнотна ідентичність характеризується різними формами спільнотної приналежності по за межами наявних соціальних контактів (Васютинський, 2010). Науковий контекст досліджень впливу ідентичності на проекологічність постійно доводить наявність зв'язків між різними її типами та екологічно орієнтованою поведінкою. В. Понг та К.-П. Там (2023) досліджують психологічне підґрунтя глобальної ідентичності, як пов'язаної з проекологічною поведінкою та вказують

на обов'язок, відповідальність та актуальність як основні механізми, які формують цей зв'язок. Глобальна ідентичність характеризується від'ємними кореляційними зв'язками з такими рисами як етноцентризм, авторитаризм, орієнтація на соціальне домінування та егоцентризм та позитивно пов'язана з цінностями універсалізму, турботи та справедливості. Разом з тим неможливо уникати факту прив'язаності до місця як мотиваційного чинника до екологічного збереження територій. Таким чином цінності більш глобальних форм ідентичності можуть визначати поведінку на локальному рівні.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Процедура дослідження включала кілька кроків. На першому кроці було застосовано якісні та кількісні методи дослідження. Етап передбачав окреслення базових соціально-психологічних конструктів, які лежать в основі екологічної поведінки українців та виявлення найбільш значимих форм спільнотної ідентифікації українців. Методом інтерв'ю передбачалося зібрати розгорнуті відповіді респондентів та на їх основі виділити основні індикатори поведінки українців в екологічній сфері в умовах воєнних дій. Інтерв'ювання реалізовувалося в режимі онлайн та включало два запитання з приводу екологічної ситуації в умовах воєнних дій: 1) чи змінились ваші погляди і загалом ставлення до екологічних проблем в Україні або у вашому регіоні зокрема? 2) чи хвилює вас забруднення навколишнього середовища, проблема руйнування або збереження певних природних зон тощо. Загалом було опитано 91 респондент віком від 18 до 72 років, 63 % осіб жіночої статі та 37 % осіб чоловічої статі. Опитування проводилося у жовтні 2022 року. За допомогою методів контент-аналізу та тематичного аналізу даних було виокремлено групи респондентів, які різняться особливостями ставлення до екологічних проблем та зафіксовано певні форми екологічної поведінки українців. Із запропонованого набору ідентичностей респонденти обирали найбільш значимі для них в результаті чого було зафіксовано сім найбільш проявлених спільнотних ідентичностей: громадянська, місцева, релігійна, професійна, східнослов'янська, європейська, етнічна. З метою уточнення особливостей позитивної або негативної зміни значення екологічних проблем та можливих причин такої зміни було проведено додаткове кількісне опитування 115 респондентів віком від 17 до 70 років, де 47 % опитаних склали чоловіки та 53 % – жінки, 24 % респондентів на момент опитування перебували в Європі в статусі біженців.

Другий, основний етап дослідження, передбачав оцінку впливу певного типу спільнотної ідентифікації на екологічну поведінку українців. Для конструювання опитувальника було використано отримані на етапі якісного аналізу даних тематичні одиниці. Опитувальник складався з двох частин. Запропоновані

твердження-індикатори мали вигляд семантичного диференціалу. Перший опитувальник був спрямований на внутрішню особистісну сферу респондента, другий – міжособистісну, яка передбачала його гіпотетичну оцінку найближчого оточення у прояві екологічної поведінки в контексті спільнотної приналежності. В другій частині опитувальника було потворено ці самі індикатори. Опитування проводилося в лютому 2023 року. Для аналізу даних використовувався множинний регресійний аналіз, багатofакторний дисперсійний аналіз, кореляційний аналіз Пірсона. Загальна вибірка респондентів склала 397 осіб, з них – 69 % жінок і 31 % чоловіків. Вибірка розподілилася на наступні вікові групи – 18-29 років – 55,4 %. 30-44 роки – 24,9 %. 45-59 років – 16,9 %; старше 60 років – 2,9 % (старше 45 років – 19,8 %). За статусом місцезнаходження в умовах війни було отримано наступний розподіл: перебувають там само, де раніше – 61 %. Внутрішньо переміщені особи – 29,2 %. Біженці (за межами України) – 8,3 %. Учасники бойових дій – 1,5 %.

Дослідження проявів спільнотної ідентифікації особистості проводилося в межах спільного дослідження відділу психології мас та спільнот. Новизна дослідження екологічної відповідальності українців під впливом воєнних дій передбачала пошук емпіричних концептів та методологічних інструментів. Основною метою дослідження було вивчити наявність взаємозв'язків між певними типами ідентичностей особистості, які можуть впливати на зміну в екологічній поведінці українців або зафіксувати їх окремих вплив.

РЕЗУЛЬТАТИ

Тематичний аналіз отриманих даних дозволив виділити такі форми екологічної поведінки українців в умовах воєнного конфлікту як екологічна дія, екологічна тривога, екологічна байдужість. За результатами отриманих наративів було виявлено, що у 49 % опитаних ставлення до екологічних проблем не змінилося, у 12 % воно змінилося, 18 % вказали, що екологічні проблеми для них важливі, 12 % зазначили, що екологічні проблеми не на часі. Додаткове кількісне опитування 115 респондентів на предмет значимості екологічних проблем продемонструвало, що для 7 % опитаних екологічні проблеми і раніше не мали ніякого значення, для 14 % опитаних значення екологічних проблем знизилося, проте для майже 52 % опитуваних зросло значення екологічних проблем.

Виявлені прояви екологічної поведінки на етапі кількісного дослідження були систематизовані та означені як діяльнісний, емоційний та ціннісний (байдужість-значимість) компоненти екологічної поведінки. Вказані компоненти отримали своє вираження у відповідних твердженнях-індикаторах. Аналіз кількісного дослідження за участі 397 респондентів на основі виділених концептуальних конструктів дозволив виявити статистично значимий вплив типів ідентичності на означені форми екологічної поведінки українців.

Аналіз даних першої частини опитувальника спрямованого на оцінку міжособистісної взаємодії із застосуванням множинного регресійного аналізу виявив такі значущі предиктори на зростання екологічної дії («я став більше дбати про чистоту довкілля») як вплив громадянської ($p < 0,001$) та територіальної ідентичності ($p < 0,001$). Двофакторний дисперсійний аналіз не виявив значущої взаємодії між вказаними ідентичностями. Стосовно другої частини опитувальника, спрямованого на міжособистісну взаємодію респондентів, було виявлено такі значущі предиктори як територіальна і європейська ідентичності. Цікавим є факт, що саме цим типам ідентичності респонденти надали діаметрально протилежні оцінки значимості. У випадку найбільшого прояву європейської ідентичності територіальна мала найменший і навпаки. Проте за двофакторним дисперсійним аналізом виявлено значущі окремі впливи на рівні значущості ($p < 0,000$) цих двох незалежних змінних на залежну, але не виявлено взаємодії між ними. Разом з тим спостерігався від'ємний кореляційний зв'язок між релігійною ідентичністю та екологічною дією. Додатковий кореляційний аналіз продемонстрував наявність слабкого кореляційного зв'язку ($p < 0,537$) релігійної та східнослов'янської ідентичностей.

Аналіз емоційного індикатора («мені боляче через екологічні наслідки, спричинені війною») за першою частиною анкети із застосуванням множинного регресійного аналізу виявив такі значущі предиктори зростання екологічного горя як громадянська і професійна ідентичності. За двофакторним дисперсійним аналізом виявлено значущі окремі впливи цих двох незалежних змінних на залежну (обидва на рівні $p < 0,000$), та виявлено значущу взаємодію між ними (на рівні значущості $p < 0,015$). За другою частиною анкети («ім боляче через екологічні наслідки, спричинені війною») за множинним регресійним аналізом виявлено такі значущі предиктори зростання екологічного горя як територіальна, професійна, європейська ідентичності. За трифакторним дисперсійним аналізом значущих взаємодій між незалежними змінними в їх впливі на залежну не виявлено.

Дослідження екологічної цінності із застосуванням множинного регресійного аналізу продемонструвало, що зростання значення екологічних проблем взумовлюється такими предикторами як громадянська та професійна ідентичності. За двофакторним дисперсійним аналізом виявлено значущі окремі впливи цих двох незалежних змінних на залежну, але не виявлено взаємодії між ними. За другою частиною анкети «для них виросло значення екологічних проблем» за множинним регресійним аналізом виявлено такі значущі предиктори як професійна, громадянська і територіальна ідентичності. За трифакторним дисперсійним аналізом значущих взаємодій між незалежними змінними в їх впливі на залежну не виявлено.

ОБГОВОРЕННЯ

Екологічна поведінка є виявом доброї волі людини. Доброзичливість та сумлінність дуже важливі для формування дій в напрямку управління навколишнім середовищем (Мейтіяні та ін., 2022) Критичні обставини вплинути на актуальність екологічних проблем зміщуючи фокус уваги на інші обставини. Д. Домалевська (2021) зазначає, що навіть кризові ситуації такі як пандемія COVID-19 та пов'язані з нею наслідки не призвели до зниження суспільного інтересу до екологічних проблем. Воєнні дії характеризуються значно більшими людськими втратами, які в першу чергу актуалізують цінність життя та безпеки поряд з якими значення екологічних проблем могло би потенційно знижуватися. Це частково підтверджується нашими дослідженнями, де близько 11-12 % відсотків респондентів вказують на недоречність прояву екологічної турботи. З іншого боку, воєнні дії нанесли значну шкоду українській екології та активували її значення в очах українців, але оцінити їх вплив на зміну екологічної поведінки українців саме в діяльній компоненті можливо лише на прогностичному рівні.

Процес спільнотної ідентифікації українців, а саме територіальної ідентифікації, зазнавав постійних змін з огляду на історичний контекст розвитку України та її недавню приналежність до великого міждержавного утворення – Радянського Союзу. Як свідчать емпіричні дані, в перше десятиліття незалежності в ієрархії територіальних ідентичностей українця домінувала локальна ідентичність місцевого рівня (близько 40 %), значення громадянської ідентичності займало наступну позицію (близько 28 % опитаних) разом з тим європейська ідентичність посідала останнє місце з показником 4-5 % українців, які відзначали себе європейцями (Коржов, 2010). Яскраво виражена регіональна ідентифікація українців зумовлена відмінними історичними обставинами формування регіонального національного складу населення України (Шеховцова-Бурянова, 2021). Перехідні суспільства є тими суспільствами, де формується нова ідентичність в умовах нової соціальної та ідеологічної парадигми. Якщо виходити з позиції активації ідентичності на фоні загрози її руйнування, можна пояснити роль регіональної ідентичності як опори для особистості та спільноти в період ідентифікаційної невизначеності на національному рівні. Цим фактом можна пояснити різноманітне відношення українців до локальних природних ресурсів від збереження до руйнування з огляду на домінування типу прив'язаності – ідентичності місця або залежності від місця (Ваське та Кобрин, 2001). В Україні крім того активно розвивалися тенденції протиставлення ідентичності одних регіонів іншим для загострення суспільного конфлікту (Пахоменко, 2015). Такий конфлікт ідентичностей можливо і підсилював їх значення в очах автентичних спільнот, але перешкоджав можливості ресурсної

інтеграції регіону в систему національних природних цінностей з метою їх подальшого захисту. Ресурсна складова Донбасу, маючи переважно утилітарне значення («Донбас годує Україну»), використовувалася швидше як ресурсний, ніж ціннісний ідентитет з подальшим правом на виснаження.

Воєнні події зумовили зростання значення громадянської ідентичності. Це прослідковується загальним числом респондентів, що вказали її першочергове значення у низці опитувань (від 60 до 70 % опитаних). Її активація як предиктора проєкологічної поведінки вказує на зростання цінності ресурсів на національному, а не територіальному рівні, а значні екологічні втрати ще більше активували їх роль в очах українців. Серед кількості респондентів для яких зросло значення екологічних проблем 35 % вказали, що це відбулося через воєнні дії. Незважаючи на те, що поки число тих, хто став більше дбати про екологію саме в діяльній компоненті екологічної поведінки становить лише 10-15 % (за результатами усіх досліджень) частка молоді, яка вже робить певні кроки на збереження довкілля віком 18-25 років складає 70 %. Також заслуговує на увагу той факт, що українці, на відміну від попередніх досліджень можуть перелічити конкретні кроки проєкологічної поведінки на протигагу загальним формулюванням на зразок «намагаюсь не смітити».

Тим не менше, територіальна ідентифікація очікувано проявилася як предиктор такого компоненту проєкологічної поведінки як екологічна дія. Локальна ідентичність часто інтерпретується як значима в екологічному збереженні територій (Містри та ін., 2016). Дж. А. Фреск-Бакстер та Д. Армітаж (2012) вказують на екологічну відповідальність локальної ідентичності зумовлену такими нематеріальними активами як прив'язка до місця, вкоріненість, естетична/експериментальна цінність. Також результати дослідження впливу зв'язку з спільнотою та соціально відповідальною поведінкою та екологічною відповідальністю підтвердили наявність такого зв'язку (Наср та ін., 2022). Проте наразі через значні міграційні процеси в Україні відбувається інтеграція внутрішньо переміщених осіб зі Сходу та Півдня у нові громади, що є носіями інших локальних ідентичностей, зокрема з яскраво вираженим ресурсним типом мотивації. Їх вплив на природні ресурси потребує подальшого вивчення та спостереження.

І. Андел (2013) відзначає наявність зв'язку між міграцією та погіршенням екологічної ситуації регіону. Цей зв'язок як правило, спричинений наслідками екологічного погіршення в місцевості проживання. Проте в даному випадку зовнішня міграція може мати позитивний вплив на українську екологію. В оцінці міжособистісної взаємодії спостерігається активація європейської ідентичності в діяльній та емоційній компонентах екологічної поведінки. Масовий виїзд українців за кордон та військова підтримка Заходу посприяли посиленню європейської

ідентичності. Це підтверджується більшим відсотком українців в яких активізувався прояв європейської ідентичності (41 % опитаних). Наслідкування проєкологічних європейських цінностей підтверджується даними якісного дослідження, де респонденти описують власні враження від екологічної відповідальності в країнах Європи. Крім того, результати кількісного опитування продемонстрували, що 12 % (половина переміщених в Європу біженців) спостерігаючи за екологічною поведінкою європейців, змінили свою екологічну поведінку.

Прояв професійної ідентичності як предиктора зростання екологічної поведінки респондентів вказує на значення професійної спільноти як ціннісного осередку. Професійна приналежність безпосередньо впливає на формування екологічних поглядів з огляду на політику самої організації в напрямку збереження екології (Філдінг та Хорнсі, 2016). Виявлений прояв професійної ідентичності у зростанні таких компонентів як емоційний та ціннісний за обома типами взаємодії свідчить про роль професійної спільнотної ідентифікації як середовища продукування цінностей збереження та турботи, в тому числі про навколишнє середовище. Фіксація статистично значимої взаємодії професійної та громадянської ідентичності може вказувати на те, що Україна та її ресурси потенційно є в зоні стратегічних інтересів особистості та пов'язані з роботою на майбутнє держави. Освіта, як безпосередня складова професійної ідентичності, потребує ще додаткового вивчення у відчутті прив'язаності до територіальної спільноти та місця (place attachment). В дослідженні впливу туризму на екологічну поведінку в одному з регіонів Італії було виявлено, що у відвідувачів з більш низьким рівнем освіти домінує більш сильне почуття приналежності до історичного місця, ніж в людей з вищим рівнем освіти (Де Чікко та ін., 2023). В проведеному дослідженні статистично значимих зв'язків між рівнем освіти та типом спільнотної ідентифікації зафіксовано не було.

Інтегрована ідентичність допомагає індивіду протистояти трансформаціям без постійної зміни самооцінки тому що чітка структура ідентичності стійка до внутрішніх змін та змін соціального середовища в кризових обставинах (Домалевська, 2021). Отримані результати вказують на зростання ролі громадянської ідентичності як в загальній значимості для респондентів так і в якості предиктора проєкологічної поведінки. Воєнна агресія спричинила активацію громадянської форми ідентифікації перед лицем загрози національної цілісності України. Така тенденція може вказувати на домінуючу функцію громадянської ідентичності, яка консолідує інші прояви спільнотних ідентичностей особистості.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження продемонстрували значне зростання ролі громадянської ідентичності як

передумови зростання екологічної відповідальності українців. Разом з тим спостерігається провідна роль територіальної ідентичності в прояві компонентів екологічної відповідальності. Виявлено значимість європейської ідентичності як предиктора екологічно відповідальної поведінки, що може мати позитивний вплив на екологічну відповідальність. Можна припустити, що підсилення ролі громадянської ідентичності разом з підсиленням ролі європейської ідентичності активує прояв локальної ідентичності в напрямку зростання екологічної відповідальності. Тобто, іншими словами – я дбаю про власну місцевість, не лише тому, що я там проживаю, а тому, що це частина моєї країни, яка потребує, щоб про неї дбали.

Конфігурація проявлених ідентичностей з домінуванням громадянської може призвести в майбутньому до потенційно позитивних зрушень в зростанні екологічної відповідальності українців, а саме:

- підсилення тенденції та зміцнення зв'язку з власною землею не лише як ресурсом, а й цінністю через усвідомлення загрози неправомірного знищення її біорізноманіття та відчуження територій;

- розширення значимості власного регіону проживання за локальні межі та сприйняття його як інтегрованої, а не автономної складової України;

- засвоєння європейських екологічних цінностей через масову і безпосередню взаємодію з європейською спільнотою;

- активізація переживання екологічного лиха.

Загострення емоційного компоненту в переживанні екологічної втрати та екологічної загрози посилює сприйняття навколишнього середовища як суб'єктної категорії, що несе загрозу безпосередньо самій особистості, а не певним зовнішнім об'єктам.

Навколишнє середовище відчувається як частина життєвого світу особистості. Емоційна стурбованість сприяє інтеграції природних ресурсів в систему персональних та соціальних цінностей. Їх сприйняття як значущих може позитивно вплинути на розвиток екологічної свідомості та формування екологічно відповідальної поведінки українців. Активація професійної ідентичності демонструє значення екологічного добробуту країни для професійної спільноти українців та посилює розуміння цінності ресурсів через обізнаність про їх роль для держави і її майбутнього.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні інших чинників розвитку екологічної відповідальності та її компонентів, а також конкретних дій українців, які вони застосовують для збереження та покращення екологічної ситуації як в регіоні так і в країні в цілому. Важливо дослідити вплив на формування проекологічної поведінки таких змінних як демографічні характеристики, рівень матеріального добробуту та рівня освіти. В контексті постійної територіальної трансформації України та тривале домінування авторитарної влади потенційними є вивчення особливостей локусу контролю українців в проблемі збереження ресурсів та оцінці екологічних наслідків до і після воєнного вторгнення.

ПОДЯКИ

Реалізація даного дослідження була можлива за технічного та ідейного сприяння працівників відділу психології мас та спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Дана стаття не містить конфлікту інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Andel, I. (2013). [Ecological migration of population in the regions of Ukraine](#). *Social and Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, 3(101), 451-457.
- [2] Anderson, M. (1992). Ecological literacy. Education and the transition to a postmodern world. *American Journal of Alternative Agriculture*, 7(1-2), 93-94. [doi: 10.1017/S0889189300004537](#).
- [3] Baleha, R., & Doktor, N. (2023). *The environmental cost of war*. In *Collection of materials II All-Ukrainian scientific and practical conference* (pp 14-18). Dnipro: Serednyak T.K.
- [4] De Cicco, R., Dini, M., Curina, I., Francioni, B., & Cioppi, M. (2023). [The influence of socio-demographic factors on feelings of attachment, involvement, loyalty attitudes, and environmentally responsible behavior toward a cultural destination](#). *Turistica*, 32(1), 150-176.
- [5] Domalewska, D. (2021). A longitudinal analysis of the creation of environmental identity and attitudes towards energy sustainability using the framework of identity theory and big data analysis. *Energies*, 14(3), 647. [doi: 10.3390/en14030647](#).
- [6] Fielding, K.S., & Hornsey, M.J. (2016). A social identity analysis of climate change and environmental attitudes and behaviors: Insights and opportunities. *Frontiers in Psychology*, 7. [doi: 10.3389/fpsyg.2016.00121](#).
- [7] Fresque-Baxter, J. A., & Armitage, D. (2012). Place identity and climate change adaptation: A synthesis and framework for understanding. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 3(3), 251-266. [doi: 10.1002/wcc.164](#).
- [8] Hsu, S.-J., & Roth, R. E. (1998). An assessment of environmental literacy and analysis of predictors of responsible environmental behavior held by secondary teachers in the Hualien area of Taiwan. *Environmental Education Research*, 4(3), 229-249. [doi: 10.1080/1350462980040301](#).

- [9] Korzhov, G. (2010). Features of territorial identification of the population of modern Ukraine. *Ukrainian Socium*, 2(33), 31-43. doi: [10.15407/socium2010.02.031](https://doi.org/10.15407/socium2010.02.031).
- [10] Kovalchuk, S. (2023). Problems of environmental and economic security of forestry enterprises in the post-war period in Ukraine. *Green, Blue and Digital Economy Journal*, 4(1), 37-53. doi: [10.30525/2661-5169/2023-1-5](https://doi.org/10.30525/2661-5169/2023-1-5).
- [11] Kulchytskyi, O. (1949). [Features of the characteristics of the Ukrainian people](#). In *Encyclopedia of Ukrainian Studies. General Part (EU-I)* (Vol. 2, pp. 708-718). Munich, New York: Youth Life.
- [12] Mistry, J.A., et al. (2016). Community owned solutions: Identifying local best practices for social-ecological sustainability. *Ecology and Society*, 21(2):42. doi: [10.5751/ES-08496-210242](https://doi.org/10.5751/ES-08496-210242).
- [13] Meitiyani, M., Astra, I.M., & Safitri, D. (2022). The relationship between personality and environmentally responsible behavior in Green High School. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 17(9), 3439-3449. doi: [10.18844/cjes.v17i9.8084](https://doi.org/10.18844/cjes.v17i9.8084).
- [14] Nasr, E., Emeagwali, O.L., Aljuhmani, H.Y., & Al-Geitany, S.H. (2022). Destination social responsibility and residents' environmentally responsible behavior: Assessing the mediating role of community attachment and involvement. *Sustainability*, 14(21), article number 14153. doi: [10.3390/su142114153](https://doi.org/10.3390/su142114153).
- [15] Pahomenko, S. (2015). [Identity in the Donbas conflict](#). *Intermarum: History, Policy, Culture*, 2, 376-389.
- [16] Paswan, A.K., Guzman, F., & Lewin, J. (2017). Attitudinal determinants of environmentally sustainable behavior. *Journal of Consumer Marketing*, 34(5), 414-426. doi: [10.1108/JCM-02-2016-1706](https://doi.org/10.1108/JCM-02-2016-1706).
- [17] Perha, T. (n.d.). [Environmental consequences of Russia's war against Ukraine](#). Retrieved from <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-protyukrainy/ekolohichni-naslidy-viiny-rosii-proty-ukrainy.html>.
- [18] Pong, V., & Tam, K.-P. (2023). Relationship between global identity and pro-environmental behavior and environmental concern: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, 14, article number 1033564. doi: [10.3389/fpsyg.2023.1033564](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1033564).
- [19] Popyk, O. (2022). Ecological and economic aspects of migration processes. *Economy and Society*, 36. doi: [10.32782/2524-0072/2022-36-39](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-39).
- [20] Rudomino-Dusyatska, O. (2009). Subjective-activity approach in solving psychological problems of environmental protection. In [Actual problems of psychology, ecological psychology, collection of scientific works of the Institute of Psychology named after H.S. Kostiuk](#) (Vol. 7, Issue 20, Part 2, pp. 143-145). Kyiv: H.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.
- [21] Suls, J., & Wills, T.A. (Eds.). (1991). *Social comparison: Contemporary theory and research*. Abingdon: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- [22] Shekhovtsova-Burianova, V. (2021). Features of the regional identity of Ukrainians. *Current Problems of Philosophy and Sociology*, 29, 54-58. doi: [10.32837/apfs.v0i29.960](https://doi.org/10.32837/apfs.v0i29.960).
- [23] Strilchuk, O. (2022). Environmental awareness of citizens at different levels of territorial identification in Ukraine under decentralization conditions. *Population*, 12(26), 291-304. doi: [10.33120/popp-Vol26-Year2022-112](https://doi.org/10.33120/popp-Vol26-Year2022-112).
- [24] Vasiutynskyi, V. (2010). [Psychological Dimensions of the Community](#). Kyiv: Zoloti Vorota.
- [25] Vaske, J.J., & Kobrin, K.C. (2001). Place attachment and environmentally responsible behavior. *The Journal of Environmental Education*, 32(4), 16-21. doi: [10.1080/00958960109598658](https://doi.org/10.1080/00958960109598658).
- [26] Zemliuk, V. (2007). [Ethnopsychological and ethnopolitical features of identities of Ukrainians](#). *Scientific Notes*, 34, 93-110.

The impact of community identification on the pro-environmental behavior of Ukrainians in the conditions of war

Oksana Strilchuk

PhD in Psychological Science, Research Fellow

Institute of Social and Political Psychology Institute of Social and Political Psychology National Academy of Educational Sciences of Ukraine

04070, 15 Andriivska Str., Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-8854-2597>

Abstract. The article examines changes in the environmental behavior of Ukrainians influenced by military actions. One of the key predictors of such changes is the characteristics of communal identification among Ukrainians under threat conditions. The key criterion for pro-ecological behavior was considered the environmental responsibility of Ukrainians. The study involved several stages of qualitative and quantitative data collection. In the process of data analysis, qualitative methods such as content and thematic analysis of narratives were applied. Quantitative data analysis was conducted using regression analysis, multifactorial analysis of variance, and correlation analysis. Components of environmental responsibility, such as behavioral, emotional, and value-based, were identified. At the stage of quantitative data collection, the role of civic, territorial, and professional identity as predictors for the growth of environmental responsibility among Ukrainians was recorded. Overall, the increasing role of civic identity was interpreted as a consolidating factor for the formation of integrated identity capable of confronting various threats, including environmental threats. Strengthening the emotional component influences the perception of environmental threats at the individual level and contributes to the awareness of the need to preserve the environmental well-being of the country. The reinforcement of European identity positively affects the integration of pro-ecological European values. The identification of the interaction between professional and civic identities can serve as an indicator of the strategic importance of Ukraine as an environment for work and personal realization

Keywords: military actions; community identification; environmental responsibility; environmental behavior; civic identity